

X*Orchiserapias*-vondsten in Zuid-Frankrijk

H. Fredriks

Samenvatting

In het begin van de jaren 80 heeft de auteur tijdens zijn reizen door Zuid-Frankrijk een aantal malen hybriden gevonden van *Orchis* met *Serapias*. In april 1984 verscheen van zijn hand een artikel over dit onderwerp in het tijdschrift "Orchideeën" van de Nederlandse Orchideeën Vereniging. Dit blad is niet meer verkrijgbaar en gezien de grote belangstelling van de leden van de WEO voor dit onderwerp is dit artikel grotendeels overgenomen en aangevuld met de actuele stand van zaken.

Summary

In the beginning of the 1980's the author had found several times the hybrids of *Orchis* with *Serapias* during his trips through the South of France. In April 1984 he published an article about this subject in the journal "Orchideeën" of the Nederlandse Orchideeën Vereniging. This journal is no longer available. Because of the interest shown by many members of the WEO in this subject the article is republished and completed with the present state of affairs.

Zusammenfassung

Anfang der achtziger Jahre hat der Autor während seiner Reisen durch Südfrankreich einige Male Hybriden von *Orchis*- mit *Serapias*-Arten gefunden. April 1984 erschien von ihm eine Veröffentlichung über dieses Thema in der Zeitschrift "Orchideeën" des niederländischen Orchideenvereins. Dieses Heft ist leider vergriffen und wegen des großen Interesses für dieses Thema hat der Autor diesen Bericht neu bearbeitet und aktualisiert.

Inleiding

Tijdens mijn zwerftochten in Zuid-Frankrijk, die ik in het begin van de jaren 80 maakte, ben ik zo fortuinlijk geweest een viertal keren intergenereische hybriden van *Orchis* met *Serapias* te kunnen bewonderen. Over deze veelal prachtige bastaarden is in de loop der tijden vrij veel gepubliceerd, toch behoren zij in tegenstelling tot de intragenerische hybriden (kruisingen binnen één geslacht) nog steeds tot de grote zeldzaamheden.

Tot op heden zijn hybriden van *Orchis laxiflora*, *Orchis morio*, *Orchis morio* ssp. *picta*, *Orchis syriaca*, *Orchis papilionacea*, *Orchis champagneuxii*, *Orchis coriophora*, *Orchis coriophora* ssp. *fragrans* en *Orchis purpurea* met *Serapias*-soorten bekend, vooral met *Serapias vomeracea* ssp. *vomeracea* en *Serapias neglecta*. Kenmerkend voor deze hybriden zijn de veelal fraaie kleur en de vorm van de bloemen, maar ook de afwezigheid van een spoor.

X*Orchiserapias nouletii* E. G. Camus

(*Orchis laxiflora* x *Serapias cordigera*)

Zie afb. 2 en 4 op pagina 17

De eerste keer dat ik een X*Orchiserapias*-soort te zien kreeg, was op 12 mei 1981 in het Bois du Rouquan, ten noorden van het dorp La Garde-Freinet, in het Massif des Maures. Dit had ik te danken aan een Zwitserse vakantieganger, die mij, na van mijn speciale belangstelling voor orchideeën gehoord te hebben, naar een plaats in de maquis leidde waar een aantal schitterende *Orchiserapias*-exemplaren prijkte. De planten, die qua habitus sterk aan *Serapias cordigera* deden denken, waren vrij fors, vielen echter direct op door de afwijkende dieppurperen kleur van de bloemen.

Natuurlijk is het interessant om te trachten vast te stellen welke de ouders van zo'n hybride zijn. Dat is in het algemeen een vrij moeilijke zaak. Zeker in dit geval omdat in de directe omgeving van de standplaats van de hybride *Serapias cordigera*, *Serapias neglecta*, *Serapias vomeracea*, *Orchis laxiflora*, *Orchis morio* ssp. *picta* en later in de tijd *Orchis coriophora* ssp. *fragrans* groeiden!

Overigens is het geen voorwaarde dat de ouderplanten in de nabijheid voorkomen, want het zaad kan immers ook van elders zijn aangewaaid. Op grond van mijn waarnemingen kwam ik tot de conclusie dat deze planten beschouwd kunnen worden als X*Orchiserapias nouletii* E.G. Camus, de kruising tussen *Orchis laxiflora* en *Serapias cordigera*.

De planten varieerden in lengte van 26 tot 30 cm; ze hadden vijf-zes in een rozet geplaatste lijn-lancetvormige, iets overhangende bladeren

en twee tot drie stengelomvattende bladeren. Het onderste deel van de stengel was bezet met rode streepjes (*Serapias cordigera*). De planten bloeiden rijk n.l. met 10 tot 16 bloemen per stengel. De bruinige, van groene adertjes voorziene lancetvormige bracteeën waren ongeveer een kwart langer dan het vruchtbeginsel en reikten tot net onder de top van de dorsale sepaal. De brede lancetvormige sepalen hadden aan de buitenzijde een grijsrode kleur.

De aanwezige karmijnkleurige adertjes waren vooral aan de binnenzijde duidelijk zichtbaar. De spits uitlopende breed-lancetvormige, 11 mm lange petalen hadden aan de buitenzijde vrijwel dezelfde kleur als de sepalen. Aan de binnenzijde waren ze karmijnkleurig, naar het hart toenemend in intensiteit. De dorsale sepaal vormde met de petalen een nagenoeg horizontaal staand kapje (*Serapias cordigera*). De ca. 17 mm lange en 18 mm brede onbehaarde drielobbege lip had een donkerpurperen kleur met een bruine zweem over de zijlobben. Het midden van de lip was iets lichter van tint. De middenlob was over de lengte iets benedenwaarts toegevouwen (*Orchis laxiflora*). Het ongeveer 6 mm lange zuiltje was vrij breed en wit gekleurd aan het uiteinde.

Ik volgde de ontwikkeling van deze planten in de opvolgende jaren. In 1982 was er een vierde plant bijgekomen die zelfs bescheiden bloeide. Op 9 mei 1983 had slechts één van de vier planten een bloemstengel. Ik had de indruk dat de overige op de een of andere manier schade hadden opgelopen.

Andere vondsten van X*Orchiserapias*

Op 14 mei 1981 vond ik de buurt van Les Mayons, westelijk van La Garde-Freinet een kleine X*Orchiserapias* waarvan de bloemen een uitzonderlijk lichte tint hadden. De plant was slechts 10 cm hoog, de drie vrij grote bloemen roze. In de naaste omgeving groeiden *Serapias neglecta*, *Orchis morio* ssp. *picta*, *Ophrys arachnitiformis* en *Ophrys scolopax*. Zowel begin mei 1982 als 1983 trof ik de plant weer aan. Zij was wat forser geworden, n.l. 19 cm lang en droeg nu vier bloemen. De plant had vier in een rozet



geplaatste, ca. 5-6 cm lange, lichtgroene, smalle, lancetvormige en twee schedevormende bladeren. De betrekkelijk korte bracteeën, die ca. tweemaal zo lang waren als het vruchtbeginsel hadden een bruingroene kleur en waren voorzien van groene adertjes. Ze reikten tot net onder de top van de dorsale sepaal. De vrijstaande breed-lancetvormige laterale sepalen hadden een vuilwitte, roze en groen doorlopen kleur.

Aan de binnenzijde was duidelijk te zien dat van de zeven aanwezige adertjes de bovenste twee karmijn en de onderste vijf groen gekleurd waren. De dorsale sepaal had dezelfde kleur als de laterale sepalen, de adertjes waren echter roze gekleurd. Ook de petalen hadden praktisch dezelfde kleur als de sepalen. Zij waren eivormig, spits uitlopend en naar de basis toe sterker karmijn gekleurd. De onbehaarde 20 mm brede en 20 mm lange lip was duidelijk drielobbig waarbij de zijlobben vaak iets naar beneden gericht waren.

De rand van de lip was enigszins gegolfd en had een gekarteld uiterlijk. Aan de basis van de lip waren twee lijsten aanwezig. We hebben hier vrijwel zeker te maken met de hybride van *Orchis morio* ssp. *picta* met *Serapias neglecta*. De lichte kleur van de bloemen doet veronderstellen dat een lichte vorm van *Serapias neglecta* in het geding is geweest. Dit zou verklaren waarom de kleur van de sepalen en petalen maar ook de daarin aanwezige adertjes minder groen waren dan gewoonlijk bij een kruising met *Orchis morio* het geval is.

Schrenk maakte in 1971 melding van de vondst van een hybride van *Orchis champagneuxii* en *Serapias neglecta*, die hij *XOrchiserapias maura* doopte. Gezien de lichte kleur van de lip van *Orchis champagneuxii* zou deze ook nog als ouder in aanmerking kunnen komen.

Hoewel ik *Orchis champagneuxii* op verscheidene plaatsen in het Massif des Maures heb aangetroffen, heb ik haar in de omgeving van de groeiplaats van de hierboven beschreven *XOrchiserapias* niet gevonden.

Een naam voor deze hybride heb ik niet kunnen vinden. Zowel Camus, Keller & Schlechter als Nelson geven beschrijvingen van de hybride van *Serapias neglecta* met *Orchis morio* maar niet met *Orchis morio* ssp. *picta*.

***XOrchiserapias pisanensis* Godfery** (*Orchis laxiflora* x *Serapias neglecta*)

De derde vondst betrof twee exemplaren van *XOrchiserapias pisanensis* Godfery, de hybride van *Orchis laxiflora* met *Serapias neglecta*. Deze exemplaren trof ik op 16 mei 1981 aan op een vochtig terrein in het Bois de Bouis ten noorden van La Garde-Freinet. Ze groeiden daar in gezelschap van *Serapias vomeracea*, *Serapias neglecta* en *Orchis laxiflora*.

De planten waren 13 en 19 cm hoog en droegen resp. drie en vier dicht bij elkaar staande bloemen. De onderste vier lijn-lancetvormige bladeren stonden praktisch in één vlak op de stengel ingeplant. Zij waren gootvormig en afstaand (*Orchis laxiflora*). De bovenste twee-drie bladeren waren schedevormend. De bracteeën, die tweemaal zo lang waren als het vruchtbeginsel reikten tot de top van de dorsale petaal. De 9 mm lange smal-lancetvormige sepalen waren beige van kleur, groen en karmijn aangelopen en voorzien van rode adertjes.

De petalen waren even lang als de sepalen, breed lancetvormig in een spits uitlopend. Aan de buitenzijde waren ze karmijn aangelopen, aan de binnenzijde lila, naar het hart toe donkerder wordend. De dorsale sepaal en de petalen vormden een kapje waarbij de punten van de petalen opwaarts gericht waren. De onbehaarde lip, ca. 22 mm breed en 21 mm lang, was drielobbig en vrijwel egaal lila van kleur. De middenlob liep uit in een punt. Aan de basis waren twee lijsten aanwezig (*Serapias neglecta*). Het zuiltje was ca. 7 mm lang en had een spits snaveltje.

In 1982 zowel als in 1983 heb ik de planten niet meer aangetroffen. Een goede opname van deze *Orchiserapias* ontbreekt mij helaas.

***XOrchiserapias purpurea* E. G. Camus**

(*Orchis laxiflora* x *Serapias vomeracea*)

Zie afb. 1 op pagina 17

Toen ik op 17 mei 1983 op speurtocht was in het gebied ten noorden van St. Paul-en-Fôret vond ik aan de rand van een weide 3 exemplaren van *XOrchiserapias purpurea* Camus. De weide was bezaaid met honderden exemplaren van *Serapias vomeracea*, *Serapias neglecta*, *Serapias lingua* en *Orchis laxiflora*. Ik was niet de eerste die deze *Orchiserapias*-planten vond, getuige het feit dat de begroeiing rondom de planten helaas was weggesneden.

De planten varieerden in hoogte van 20 tot 30 cm. De vijf tot negen bloemen en knoppen per stengel vormden een losse aar. De grootste plant had vier lijn-lancetvormige rechtopgaande en twee stengelomvattende bladeren. Het bovenste deel van de stengel was roodbruin gekleurd. De rood aangelopen bracteeën maakten een forse indruk, reikten echter tot of iets verder dan de dorsale sepaal. Het groenpurper gekleurde vruchtbeginsel was ca. 22 mm lang. De ca. 12 mm lange, beige gekleurde laterale sepalen en de iets kortere dorsale sepaal waren smal lancetvormig en roodgeaderd. De petalen waren ongeveer 10 mm lang, breed lancetvormig en liepen uit in een scherpe punt, en waren eveneens roodgeaderd. De dorsale sepaal en de petalen vormden een kapje waarbij echter de punten van de petalen omhoog gericht waren. De ca. 16 mm brede en 19 mm lange onbehaarde lip was drielobbig en dieppurper van kleur, de middenlob liep uit in een punt en was in het centrum iets naar beneden toegevouwen (*Orchis laxiflora*). De purperen kleur van de lip ging naar de basis toe over in bijna wit. Aan de basis waren twee lijsten aanwezig (*Serapias vomeracea*). Het zuiltje was ca. 8 mm lang en eindigde in een scherpe punt.

Door met de kijker het veld zorgvuldig af te zoeken, slaagde ik erin om aan de andere kant nog een *Orchiserapias* te ontdekken. Deze plant, eveneens een *XOrchiserapias purpurea*, droeg negen bloemen en knoppen. Ze week qua habitus praktisch niet af van de eerste drie. Het enige verschil was dat de middenlob van de lip iets lan-



ger was en stomp eindigde, terwijl de witte vlek aan de basis groter was. Toen ik een dag of tien later de planten nog eens wilde bekijken was de gehele weide gemaaid en was men reeds bezig het hooi af te voeren. Te oordelen naar de massa orchideeën die in deze weide groeide, schijnt een dergelijke ingreep geen nadelige gevolgen te hebben.

Als men zo jaar na jaar deze prachtige planten heeft kunnen bewonderen, ontstaat de vrees dat ze op een kwade dag blijken te zijn uitgegraven. Dan is het afgelopen want deze hybriden kunnen zich hoogstens vegetatief vermeerderen.

Naschrift van de redactie:

Navraag van de redactie bij de leden van de werkgroep en naspeuringen in de literatuur hebben nog een aantal meldingen van *XOrchiserapias* opgeleverd.

XOrchiserapias pisanensis Godfery

Karel Kreutz vond deze hybride van *Orchis laxiflora* x *Serapias neglecta* in mei 1987 in de buurt van boerderij Grime, Provence.

Orchis laxiflora x *Serapias vomeracea* ssp. *orientalis*

Afbeelding op p. 261 in gids Orchideen van K. P. Buttler.

Orchis coriophora x *Serapias vomeracea*
Noord Italië

Afbeelding op p. 208 in de gids: Europäische und mediterrane Orchideen van H. Sundermann

XOrchiserapias myrtoa Kalopissis & Aperghis

Een intergenerische hybride tussen *Orchis papilionacea* L. en *Serapias vomeracea* (Burm. Fil.) ssp. *laxiflora* (Soó) Gözl & Reinhard. Deze plant is op 6 april 1986 gevonden in Rapentosa bij Attica, 25 km NO van Athene (Gr.) door Aperghis en door haar overgeplaatst in de tuin van de familie. De plant heeft daar 6 jaar gebloeid voor de eerste auteur er weet van kreeg. Daarna is de plant nog tenminste enige jaren in bloei gekomen.

Orchis papilionacea x *Serapias vomeracea*

Afbeelding op p. 208 in de gids: Europäische und mediterrane Orchideen van H. Sundermann

XOrchiserapias

Frieda en Noël Kerremans hebben een aantal jaren in de buurt van de boerderij Grime hybriden gevonden van *Orchis laxiflora* met *Serapias vomeracea*, *S. cordigera* en *S. lingua*. In Eurorchis 10 staat op p. 48 een schitterende opname van *Orchis laxiflora* met *Serapias lingua*. De opname werd op 5 mei 1993 gemaakt in de buurt van Les Mayons.

Orchis morio x *Serapias neglecta* (zie afb. 3 op pagina 17)

Deze hybride is in mei 1990 door Karel Kreutz in Ligurië gevonden.

Orchis morio ssp. *picta* x *Serapias neglecta*

Afbeelding in Les Orchidées de France, Belgique et Luxembourg, op p. 52. Foto genomen op 10 mei 1987 in de Var.

XOrchiserapias dhiori M. & M. Ackermann

(*Orchis syriaca* x *Serapias orientalis*)

Ackermann vond op 27-03-1990 op Noord-Cyprus in een open, droog dennenbos de intergenerische hybride van *Orchis syriaca* x *Serapias orientalis*. De determinatie gaf geen problemen omdat de beide ouders in de directe omgeving groeiden. De hybride is vernoemd naar de vindplaats t.w. Dhioros.

XOrchiserapias anatolica Renz & Taubenheim

(*Orchis laxiflora* x *Serapias feldwegiana*)

Karel Kreutz heeft gedurende een aantal jaren tijdens zijn bezoeken aan Turkije *XOrchiserapias anatolica* gevonden in de provincie Samsun. Meer exemplaren van deze hybride groeiden daar in een hooiweide in het stroomgebied van de Yeşilirmak bij de kust van de Zwarte Zee. De vochtige hooilanden vormen de juiste biotoop voor de oudersoorten. Helaas wordt het vruchtbare gebied door de boeren steeds intensiever gebruikt en bemest. Wellicht is dit beheer de oorzaak van het feit dat sinds 1996 de hybriden niet meer zijn waargenomen.

XOrchiserapias .???

In de buurt van Les Mayons, dezelfde plaats waar mei 1981 Fredriks kleine *XOrchiserapias* -planten met opvallend licht gekleurde bloemen vond, hebben de fam. Reuvers en Walraven (mond. mededeling) in het afgelopen voorjaar ook drie *XOrchiserapias* planten met licht gekleurde bloemen gevonden. De determinatie van de planten is nog niet afgesloten. Wellicht dat het hier ook gaat om de hybride van *Orchis morio* ssp. *picta* en *Serapias neglecta*.

Literatuur

- Ackermann, M. & M. (1990): Fund der Gattungshybride *Orchis syriaca* x *Serapias orientalis*. Mitt. Blatt AHO Baden-Württ., 22(2): p.332-336.
- Buttler, K. P. (1986): Orchideen. Mosaik Verlag GmbH, München.
- Camus, E. G. (1892): Monographie des Orchidées de France; in Journ. de Bot., VI: p.31-36.
- Camus, E. G. en Camus, A. (1928): Iconographie des Orchidées d' Europe et du Bassin Méditerranéen, Paris. (afbeeldingen 1921).
- Camus, A. (1929): Un *XOrchiserapias* nouveau pour la France; Bulletin Soc. Bot. France, 76: p.1028-1030.
- Camus, A.: (1953): *XOrchiserapias* des Alpes-Maritimes et du Var; Riviera Scient. 40: p.7-8.
- Fredriks, H. (1984): *XSerapias* vondsten in Zuid-Frankrijk. Orchideeën. 46 (2): p.34-37.
- Jeanjean, F. (1935): Plantes hybrides de la Gironde; Hybrides intra et intergénériques de *Serapias*. Proc. Verb. Soc. Linn. Bordeaux. 87: p.68-77.
- Keller, G., Schlechter, R. en Soó, R. v., (1930-1940): Monographie und Iconographie der Orchideen Europas und des Mittelmeergebietes. Band 2. Nachdruck, Koenigstein-Taunus 1972.
- Kalopissis & Aperghis., Jour. Eur. Orch., (1996): 28 (4), p. 735-745.
- Kerremans – Van Huffel, F. (1998): De Provence. Euroorchis 10: p. 45 – 54, afb. p.48.
- Kreutz, C. A. J. (1998): Die Orchideen der Türkei, *XOrchiserapias anatolica* p.734-736.
- Nelson, E. (1968): Monographie und Ikonographie der Orchideen-Gattungen *Serapias*, *Aceras*, *Loroglossum*, *Barlia*. Chernex-Montreux.
- Schrenk, W. J. (1971): *XOrchiserapias maura*, ein neuer Orchideen-Gattungsart aus Frankreich. Senckenbergiana Biol. Frankfurt/Main., 52 (6): p.453-455.
- Sundermann, H. (1980) Europäische und mediterrane Orchideen, Hildesheim. p. 258-261.

H. Fredriks
Noorder Tuindorpslaan 22
NL– 2015 HK Haarlem

-
- 1 *XOrchiserapias purpurea*,
Bagnols en Fôret,
17 mei 1983, foto H. Fredriks
- 3 *Orchis morio* x *Serapias neglecta*,
Gomfaron,
5 mei 1982, foto H. Fredriks

- 2 *XOrchiserapias nouletii*,
Bois du Rouquan,
11 mei 1982, foto H. Fredriks
- 4 *XOrchiserapias nouletii*,
Bois du Rouquan,
11 mei 1983, foto H. Fredriks



1



2



3



4